

Світлана Зубер
(Переяслав-Хмельницький)

ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ СЕЛА ПОЛОЖАЇ НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ (20–80-ті роки ХХ століття)

У статті розглянуто традиційні елементи народного весілля та стан їхнього збереження у весільному обряді села Положаї на Переяславщині. Подано зразки весільного фольклору цієї місцевості.

Ключові слова: село Положаї, весільна обрядовість, коровай, весільні пісні, наречені, вінок.

In the article the traditional elements of the folk wedding and their maintenance are examined in the wedding ceremony of village Polojai in Pereyaslav region. The standarts of wedding folklore of this locality are given.

Keywords: Polojai, wedding rites, round loaf, wedding songs, fiancées, wreath.

В статье рассмотрены традиционные элементы народной свадьбы и их сохранение в свадебном обряде села Положаи на Переяславщине. Приведены примеры свадебного фольклора данной местности.

Ключевые слова: село Положаи, свадебная обрядность, коровай, свадебные песни, молодожены, венок.

Весільний обряд – один з найскладніших і найстійкіших компонентів традиційно-побутової культури, яскравий показник етнічної ідентичності. Це найвеличніше втілення народнопісенного та драматичного мистецтва українців. «Ни один из народных обрядов не останав-

ливал на себе в такой степени внимание исследователей, как этот нежнейший бытовой обряд» [2, с. 370].

Більше двох століть етнографи і фольклористи досліджують традиційне весілля українців. Наука етнографія, на думку В. Г-ка, бере свій початок від праці Григорія Калиновського «Описание свадебных

украинских простонародных обрядов...», що вийшла в Петербурзі 1777 року. «Эта книжка – первое сочинение, касающееся этнографии Малороссии» [3, с. 506]. Символічно, що описом саме весільної обрядовості започатковується етнографічна наука.

Цінним надбанням науковців є вивчення весільної обрядовості великих за територією регіонів. Але не менш цікавим нам видається обстеження локальної місцевості. На це звертали увагу дослідники ще в ХІХ ст. «Обобщения, бывшие в ходу в прежнее время, отошли в область преданий, и укрепилось мнение, что чем меньше избранная для исследования этнографическая единица, тем обстоятельнее может она быть исследованною и описанною во всех подробностях, тем резче может быть оттеснена ее индивидуальность» [2, с. 369].

Н. Янчук, вивчаючи українське весілля, наголошував: «Изучение этого края возможно не в общем, а лишь по частям, потому что общего здесь менее, чем где-бы то ни было. Исследованию должны подвергаться порознь отдельные, небольшие области и только после такого частичного и подробного исследования, нашим глазам представится полная и верная картина этого края» [2, с. 369].

Серед сучасних дослідників також немало тих, хто підтримує цю позицію. Так, в одній із розвідок читаємо: «Студіювання локальної специфіки українського весілля навіть на рівні окремих сіл – один з пріоритетних напрямків» [6].

Звертаємо увагу читачів на Переяславщину, надзвичайно цікаву з етнографічного погляду місцевість, яка з півночі свого часу межувала з поліськими лісами, а на півдні переходила в полтавський степ. Варто відзначити, що попри наявність значної кількості розвідок, які стосуються весільної обрядовості українців, праць, які б розглядали це питання в межах Переяславщини загалом чи с. Положаї зокрема, небагато. Маємо змогу оперувати дослідженням, яке частково розкриває окреслену проблему. Так, вивченню весільної обрядовості на Переяславщині присвячено працю Н. Грукач «Барви українського весілля (переяслівська замальовка)». У ній автор побіжно згадує про побутування в с. Положаї жіночого весільного головного убору – гарусового вінка [4, с. 186].

Село Положаї розташоване на сході Переяслав-Хмельницького району, земельні угіддя поселення межують із Яготинським районом Київської області. Весільне дійство цієї місцевості належить до центрального регіонального підтипу та має традиційну структуру. Крім того, існує цілий ряд динамічних елементів, тобто в обряді простежуються локальні особливості.

Ряд обставин призвів до того, що з другої чверті ХХ ст. відбулося спрощення обряду. До того ж скоротилася тривалість весілля, деякі сюжетні вузли зникли або ж об'єдналися з іншими. Це суттєво вплинуло на кількість персонажів обрядового дійства, їхню функціональну роль та використання в обряді певних атрибутів.

У статті використані матеріали польових досліджень автора, проведених у 2008 та 2011 роках, у порівняльному аспекті задіяні матеріали часопису «Киевская старина». Отримана інформація підкреслює традиційність структури весільного обряду мешканців с. Положаї.

Власне, починалося все з вирішення питання про одруження хлопця. «Самым удобным временем для свадьбы считается промежуток времени от 1 октября до 14 ноября и Рождественский мясоед, т. е. части года в которые поселянин свободен от полевых работ и наиболее обеспечен в материальном отношении» [17, с. 367]. Ще одне підтвердження вибору пори року: «Браки среди деревенских жителей заключаются обыкновенно во время мя-

соєда, следуючого за праздниками Рохдества Христового: это для рабочего люда самая лучшая пора. В прочую пору года если и бывають между ними браки, то они встречаються реже, в рабочую же пору браки среди селян заключаються только в экстренных случаях» [19, с. 289].

Не є винятком і обстежувана місцевість. Більшість респондентів вказали саме на цей період: «Свайба в М'ясниці» [8], «16 листопада була свайба» [11], «Після Роздвa сватались. Я після Роздвa йшла заміж, літом роботи багато» [15].

Найпоширеніший варіант сватання – «засватини» в два етапи. Перший етап – коли ішов наречений з двома чоловіками (старостами). У старшого свата в руках палиця – «ціпок». Палицю сватів Г. Калиновський трактує як «знак полномочия и посольства», а М. Сумцов висловлює припущення, що «в древности палка служила символом солнечного луча или, может быть, древа жизни» [20, с. 282–283]. Головна місія старостів – сам прихід сватів як такий та отримання позитивного результату. Власне переговори стосовно дати весілля, подарунків відбувались в інший день, у присутності батьків молодят і також у хаті нареченої. В обох випадках дотримувались принципу непарності. «Сватання – батько зразу не йде, тоді знов засватини з батьками» [13].

Під час сватання в разі обміну хлібом спочатку влаштовували частування і лише після нього в'язали старостів рушниками, а молодого – хусткою, тобто відбулася зміна почерговості актів. «В'язали рушниками, як запили могорич» [8]; «Зараз за стіл посадили, а тоді вже пов'язали їх» [9]. Під час гостини поштували спочатку горілкою, принесеною від молодого, а лише потім хатньою. До того моменту, поки не відбудеться обмін хлібом, наречені стояли коло порога. «Дівчина знаходиться в хаті, молоді разом стоять коло порога, поки хліб не заберуть з рук» [8]. Те, що молодий до отримання згоди на шлюб не може переходити сволок або й зовсім не заходить до хати, підтверджують і польові матеріали автора з інших сіл Переяславщини [5, с. 135], та й не лише цього регіону. «При сватанье жених входит в хату после старост и садится у помойницы, т. е. у порога, опустив глаза» [17, с. 368]. «В дом невесты входят толь-

ко старосты, а жених остается под окном» [18, с. 194].

Із часом обряд сватання спростився і поєднав у собі дві обрядодії: разом зі старостами приходять батьки нареченого і сам молодий. З розповіді Л. Романко дізнаємося, що вона рушників старостам не в'язала, хоч у селі й був такий звичай. Пояснює це тим, що наречений «другий раз жонатий».

Невдовзі в господарстві нареченого відбувались розглядини («оглядини»). «Розгляди – і молода, і батьки ішли до нього» [8]. Метою таких дій було зближення із сім'єю нареченого, ознайомлення з господарством майбутнього чоловіка, остаточне вирішення питань, пов'язаних з майбутнім весіллям.

Вінчання проходило або в день весілля, або за тиждень–три до нього. Пізніше цей обряд замінила реєстрація шлюбу («запись») в сільраді с. Ташань, важливість вінчання поступово зменшилася та й Св. Троїцький храм був знищений у 1960-х роках [21, с. 58]. «Шостого листопада 1960 року ми розписались, а 16-го була свайба. Я перейшла жить після свайби, а не після розписи» [11].

О. Якименко пам'ятає розповідь своєї матері про те, як у їхньому селі одна пара під час вінчання розійшлася. «Було на вінчанні розходяться. Мати розказувала: “Ізступив із вінця, сказав, що я не вінчатимусь із нею”. Другу взяв, а дітей не було. Народжувались, але мерли. Вони вже й стрічних кумів брали, не допомогло. Казали: “Це за гріх”» [15].

Весільний цикл міг розпочинатися в четвер з випікання обрядового хліба, а саме шишок. «До обід печуть шишку молодому, якщо він іде кликати на дальні села. Ходили пішки і в Капустинці, і скрізь» [8]. Але зазвичай весільну випічку починали виробляти з п'ятниці (шишки), у суботу пекли короваї. Коровайниць, які вчиняли та місили коровай, запрошувала весільна мати, а решту жінок і дівчат, які допомагали виробляти прикраси з тіста, – наречена. «На коровай іти – треба з хлібом іти. Я сім короваїв зобгала, коровай бгати – щастя-долю прохати. Вчиняли в макітрі – кістечко ізийде, тоді бгати. Одна жінка вчиняла, що жила в парі. Після того, як у мене на війні хазяїн погинув, дак я вже пойду – їм розказую. Як зийде хліб, дак зайде мати: “Прийдіть

на коровай”. Багато йшло, каждая з собою ніж бере» [7].

Випікали в кожній хаті по два високі круглі короваї. «У його [нареченого. – С. З.] не пекли короваїв, бо він другий раз жонатий» [11]. «Я коли йшла заміж, то мені одна жінка, в якої я позичала шовкову хустку, каже: “Оксано, я тобі крупчатки дам і будуть в тебе короваї гарні”. А у Степана [нареченого. – С. З.] були пшеничні, то й не вдалися» [15]. «Тіста на хлібину і поясок брали стільки, щоб не доточувать» [8]. «Зразу на цю паляницю хрест клали, далі обсновували обручем» [12]. «Коровайниці щоб були нероздружені, душ дванадцять. Замішувала котрась із прихожих [не хатня. – С. З.]. Форма була кругла, її брали по селу. Був у селі жерстяник, він зробив» [11].

Прикраси з тіста виробляли в такій послідовності. Спочатку накладали великий хрест, потім посередині – два великі гребінчики: один не різаний, лише прищеплений, а другий гребінчик з одного боку підрізаний. Це звали парою. Решту тіста викладали шишечками, «розочками» та іншими дрібними фігурками.

Голубки виробляли і пекли окремо. Крім того, випікали т. зв. «сосонки» (інші назви – «вербички», «верчики»). Брали рівні палички, кожен обкручували смужкою надрізаного з одного боку тіста та запікали в печі, застромивши в чорну хлібину. У кожній коровай стромляли парну кількість «сосонок»: найчастіше в один–чотири у вигляді хреста, у другий – дві. «З очеретцю дручечки кістечком обмотували. Становили в челюсті печі, недалеко, щоб не згоріло. І голуби під комин близьенько клалися» [7].

Під час приготування в один виріб вміщували гроші, зазвичай дві монети парним номіналом (2, 10). Коли саджали короваї в піч, обов’язково просили діток, особливо хлопчиків, високо підстрибували, щоб вироби високі вдалися. «Макітру не мують, поки коровай з печі не витягнуть» [11].

Випечені вироби ставили на «крилаті» тарілки, попередньо сипнувши в кожен по жмені жита, обв’язували шерстяною хусткою (вузлів не робили, а підтикали). Також коровайниці прикрашали зверху обрядовий хліб калиною, «щоб молода, як калина, цвіла» [11], барвінком та житніми колосками. Барвінок символізував

єднання, перше кохання і шлюб, здоров’я та вічність буття, а червоні кетяги калини уособлювали силу жіночої краси та чесність молодої. Відтепер на короваях були присутні символи жіночого та чоловічого начал. Зверху клали два голубки, паралельно один до одного так, щоб дивилися на молодих, встромляли «сосонки», попередньо пофарбувавши все це калиновим соком. За свідченням І. Сидоренко, голуба і голубку виробляли різних розмірів: «голуб більший, вона менша» [12].

У Положаях випікали й лежень, який мав нетипову круглу форму, скромні прикраси та був значно нижчим, ніж коровай. Часто він нагадував звичайну хлібину.

У цей же час готували посад: у суботу, після того, як короваї «урясили», зв’язували червоною стрічкою дві ложки, робили зі стрічки квітку молодому (яку в неділю пришивала сестра), готували дві свічки, що їх ставили в стакан із житом, колосівку – два графинчики із червоним напоєм (стилізованим причастям), горличка яких прикрашали житніми колосками, калиною, гілочкою барвінку. Коровайниць саджали за стіл, шанували, кожній вручали по шишці, пізніше (50–80-ті рр. ХХ ст.) додавали хусточку. «Як коровай бгаємо, дак шишки дають. Вона [коровайниця. – С. З.] її положить у скриню, у понеділок хатнім поділить» [7].

Наступним дійством було запрошення роду на весілля. Молода зі старшою дружкою ішла за сонцем. Зайшовши до хати, клала на стіл шишку, зав’язану в платочок, прикрашену червоною стрічкою з бантом, та робила три поклони до ікон. Звичай, заходячи до хати, піднімати очі до покуті чи сволюка (до стелі) побутовув на теренах всієї України. Це робили, щоб нейтралізувати той негатив, який могла нести із собою людина, аби не нашкодити господарям [1, с. 39–40]. Лише після цього дівчина кланялася до кожного присутнього в хаті і кожного окремо запрошувала на весілля зі словами: «Просили батько і мати, прошу й я покорно, приходьте на весілля» [14]. На вулиці їх чекало співаючи ще з десятків дружок. Так процесія рухалася селом. В останню чергу заходили до свекрів, яких майбутня невістка обов’язково цілувала та яким залишала шишку. Якщо в котрогось із молодих не було батька чи матері, заходили на кладовище. «У мене батька не було,

то йшли на кладовище в нього прощення просить і просить на свайбу. Хто йде по кладовищу – пригостимо» [11].

Наречена під час запросин не носила із собою «ціпка», що було нехарактерним для більшості сіл Переяславщини, де зазвичай по завершенні обряду молода ламала «ціпка» через коліно та перекидала його через хату, повернувшись до неї спиною. Позитивний результат передвіщав вдалий шлюб.

Традиційний підхід простежується і при одяганні молодої. З огляду на те, що в обрядовому костюмі основне функціональне навантаження лягало в першу чергу на головні убори, автор акцентує увагу саме на цих деталях вбрання. За свідченнями всіх респондентів, вінок молодій одягали на покриті хусткою і заплетене в одну чи дві коси волосся. Під шовкову хустку підпинали невелику білу хустину. «Мене вив'язувала Вірка Колісникова. Треба, щоб та, що гарно живе. Під низ біленька хусточка вив'язується так, щоб чуть-чуть біленького виглядало, бо шовковий платок осовується. Шовковий платок ізв'язується і рожки такі пускали» [15]. «Молода у дві коси заплетена, складені корзинкою. Шовковий платок з рогами. Заковеркували, баби такі спеціальні були, що робили. Родичка, вона й мене вив'язувала. Теремок купували в Ташані в базарі, з папиру вінок. Заміж йшла в 1954 році» [10].

Головним і чи не єдиним весільним атрибутом, який відрізняв молоду від дружки, були весільні квітки. Це саморобні, виготовлені зі стрічок, найчастіше червоного кольору (рожеві – пізніший варіант) з голубою чи зеленою серединкою дві великі квітки, у центрі закріплені гудзиком. Ці квітки нашивали на червону стрічку таким чином, щоб, зав'язавши їх поверх платка, вони лежали в нареченої на скронях. Вище квіток одягали невисокий купований теремок, який не був обов'язковим елементом весільного головного убору нареченої, на відміну від весільних квіток. «У молодої шовкова хустка, роги були, в'язали пожилі жінки, дві квітки да ленти ззаду. Вінка не було» [12]. Але «якщо йшла заміж другий раз, то квіток не надівала» [10]. «Платок могли позичати, квітки тільки свої» [14]. «Я йшла заміж, батьку ще року не було, як умер. Моя мати каже: “Як хоче у себе

затівають [весілля. – С. З.], а в нас не буде”». Я й не вив'язувалась і квіток не в'язали. Шовкову хустку одягала не рогами, а під бороду» [7].

Завершальним акордом вив'язу молодої були кетяги калини та житні колоски. «У вінок по три колоски жита, калина в обидва боки» [8]. «У голову колоски тикали, а калину – на другий день» [15]. Стрічок («лент») до вінка в'язали багато і різних кольорів, крім білих і жовтих. По боках вінка робили банти із червоної стрічки, які звисали в нареченої з боків завдовжки до грудей.

На молоду одягали сорочку, вишиту червоними та чорними нитками. Паралельно із сорочками, що мали відрізний рукав, призібраний «до пухликів», поширені були сорочки із суцільними рукавами, але наречена зазвичай одягала сорочку із широким рукавом. «Галя [дочка. – С. З.] в моїй сорочці молоділа, сорочки з вирізуванням чи довбанкою наречена не одягала, такі тільки на смерть тримають» [15].

До складу костюма молодої входив і «карсет» та «спідниця». Спідниця, у якій виходила заміж О. Якименко, була блакитною і мала чотири пілки, а корсет і фартух були зеленого кольору. Кількість «вусів» у корсеті могла досягати дев'яти, а кількість пілок у спідниці – семи. Весільна спідниця респондентки внизу була оздоблена таким чином: неширока стьожка плісу обрамлена з обох боків дрібними подвійними складочками («бганками»). На фартусі ряди «бганок» чергувалися з купованим білим мереживом: по два ряди, останній – мереживний.

Поверх корсета одягали «кохту» – шерстяний, обшитий плісом плечовий одяг. Узимку до весільного костюма нареченої ще входила «ватянка» – утеплена юпка (на ваті) (не утеплена називали «нагольна»). «Я йшла заміж після Різдва. Такий теплий день був, що я й ватянки не одягала, а тільки карсет да кохту» [15].

Мешканці села шили одяг у місцевих кравців. Зокрема, добрим словом згадують Макара Овсійовича Середу (1893 р. н.), який обшивав жителів не лише свого села, а й навколишніх. Так він і з майбутньою дружиною, Уляною Терентівною, познайомився [14].

Поверх усього вбрання молоду обрамляв кралецький («купований») рушник,

зав'язаний на вузол та красиво розправлений. Спорадично трапляються свідчення про використання «купованого» рушника і дружкою. На наш погляд, це більш пізні й поодинокі варіанти.

Завершеним костюмом молодої робили прикраси: хрест, низок дві–три «доброго» намиста (у кожній близько десяти разків) та низка «лихтарю» [бурштину. – С. 3.], яка замикала магичне коло. «Було намисто, в якому крайній разок мав посередині одну срібну залізину, або такі разки, що вгорі дрібніші, а до середини збільшувались намистини» [15].

Того ж вечора, у суботу, молода збирала своїх подруг на дівич-вечір, щоб попрощатися з дівуванням, востаннє погуляти в дівочому товаристві. На Переяславщині в багатьох селах на дівич-вечорі завивали весільне гільце. У Положях таких згадок не збереглося, більше того, усі запевняли, що цього весільного атрибуту в них ніколи не було. У хаті молодого

цього вечора виготовляли «шаблю» для старшої світилки. До складу букету входили штучні квіти зі стружки чи паперу, засушені ласкавці, калина, дерев'яний хрест та свічка. Після цього наречений зі світилками, боярами, музикантами прибував до хати нареченої. Молодих заводили за стіл та саджали на кожух. Частування було досить скромним, довго не засиджувались, проте час для танців та співів був:

*Голубоньки мої (2), куди летите,
Куди ж моє дівування та й понесе?
Ой, полетим, голубоньки, в чисте поле
Та й укинем дівування у синє море.
Уже ж тому морю та й не висихать,
Уже ж твої голівоньці наверх не зринать.
Об'їхав я два городи, не поможе й три,
Не знайшов я паняночки такої, як ти.
Об'їхав я три городи, не поможе й п'ять,
Не знайшов я паняночки за себе узять.
Об'їхав я п'ять городів, не поможе й сім,
Приїхав я до дівчини, на посаді сів.
Ой, піду я в понеділок та й до скрині,
Лежить моє дівування й у хустині.
Лежать мої квітки й стрічки ще й руса коса,
Знялась би я й полетіла, де родилася [8].*

Недільні обрядодії також мали традиційну структуру: збирався «непарний» поїзд, щоб вирушити по молоду з обсіпанням матір'ю процесії. Село Положаї невелике, тому тут було заведено ходити пішки, а не їхати на возі. Підводу використовували лише для транспортування скрині. Біля двору молодої – традиційна «перейма» та змагання в піснях. Після викупу до хати зазивали дружків, де відбувався обряд миття ними рук та перев'язування рушниками. Після цього дружки бралися за виконання своїх безпосередніх обов'язків: торгувалися з братом молодої за право нареченого сісти біля неї, не залишали поза увагою і менших дітей, які врешті поступалися за подарунки. Звільнивши місця для нареченого та «поїзда», дружки з батьками нареченої виходили на подвір'я і запрошували «прийшлих» до хати. У цей час відбувався обряд викрадання «коня», якого повертали власникові за викуп після застілля під час танців на подвір'ї.

Наречена сиділа на посаді нахилена та покрита хусточкою, яку притримувала старша дружка. Наречений, підійшовши, відкривав її, молода вставала, обоє кланялися і сідали разом на кожух. Піс-

ля цього сестра молоді за певну плату пришивала нареченому квітку, яка весь цей час лежала на короваї, а світилка, переступивши поріг, запалювала свічку, яку вона тримала, поки не отримувала подарунок, адже саме на цьому етапі відбувався обмін подарунками між двома родами. Перш ніж поставити шаблю на покуть, світилка тричі обводила нею навколо голів наречених і тричі злегка стукала останніх головами. Тепер настав час для переспівок між дружками та свашками-світлками. Вийшовши перший раз із-за столу, танцювали, а в цей час приходили придани, яких саджали за стіл та ладнали в дорогу супроводжувати скриню. Її виносили із комори і приданки починали перетрушувати посаг, щоб «у молодого куряви не було». У жартівливій формі рахували кількість предметів приданого, трусили рядна, постіль. Найбільш «охочі» до жартів могли викрасти з тину навіть драгий глечик, мовляв, все забрали, нічого матері не лишається. Зрештою, підводу з посагом було встатковано і процесія вирушала в дорогу.

Ті, хто лишився, сідали за стіл, жарти змінювалися тужливими піснями, у яких оспівувалося прощання з подругами, рідною домівкою. Молода, розуміючи неминучу розлуку з батьками, плакала. Дружко починав різати коровай, вдавав, що ніж тупий, не заходить у хліб. Стане на ослін, погострить ножа об сволюка, а він однак не ріже і так до тих пір, поки не подадуть хустку під ножа. Молода в цей час частувала колосівкою, а рід її обдаровував.

*По дорозі василечки поросли, поросли,
Куди нашу та й Галину повели, повели.
Та й на ту гору крутую, крутую,
Та й у ту світлицю нову, нову.
Що й у тій світлиці вік вікуват,
вік вікуват,
Молодому козакові вік угождать [8].*

Настав час прощання, батьки благословляли пару іконами в рушнику, на них зверху клали хліб-сіль і вручали молодому, мати обсіпала наречених житом, грошима та виводила за ворота. Молода несла хусточку з прикрасами із короваю та іншим дріб'язком (ложки, свічки, жито). «Ікони він же [молодий. – С. 3.] ніс, дружко – коровай, а молода – узол –

усі ті приправи. Ті колосочки, що на короваї були, штук нескілько візьми помни, посип по городу у свекрухи – на життя» [11]. «Молода забира верх з короваю – калину, барвінок, колосся, треба по городу розкидать у свекрухи до сходу сонця. А в сусідньому селі Ташань все це закопували в землю у свекрухи за хатою» [13]. За молоді з її роду ішли дві-три одружені пари, одна з жінок несла шаблю, інша – коровай. Визначала ці пари молода, коли, запрошуючи на весілля, казала: «А ви – в придани», «А ви – за мною будете».

Молодих зустрічали хлібом-сіллю, кланялися зі словами: «Благословляємо, щоб жили все врем'я в парі і одне одного почитували». Свекруха сипала за пазуху молодим жито, щоб було їм життя в достатку і при здоров'ї. Трішки посидівши за столом, молоді вели в комору чи хатину роздягати. «А в понеділок ведем у хатину, молодий становиться і розплітає її. Треба розплести, щоб вона ж була не дівка, а жінка. А тоді надівають очіпочок. Під очіпочок роблять обручі, коси скручували на них» [7]. «Квітки скидають, розплітають і заковеркують у коморі. Заковеркує свекрушиною хусткою свекруха» [8].

Обряди післявесільного циклу в с. Положаї мали демонстративно-карнавальний характер та були пов'язані з прилученням молоді до роду молодого. Згадки респондентів про «комору» дозволяють стверджувати, що весільний цикл саме в ході цього обряду досягав свого апогею. «У понеділок ішли туди, де молоді ночували: дивилися, чи чесна» [8]. «Комора була, у коморі дружок» [10]. «Молодий, як нечесна, казав: “Це моя правда”» [7]. А на думку В. Немца, перевірка «чесності» молоді започатковувала післявесільний цикл обрядодій, оскільки цей обряд семантично поєднаний з подальшими подіями [16, с. 431].

У понеділок вранці молода «вмивала» свекрів: зливала їм на руки, дарувала рушники. «Молода брала полотенець, вмивала батька й матір, зливала їм вмиватися і втирала» [13]. Приходили придани (що їхали за скринією) вести молоді снідати до своєї матері. Одягали наречену у весільне вбрання і навіть платком шовковим вив'язували з рогами. Але замість весільних квіток, вінка та стрічок за пла-

ток затикали калину і в'язали червону стрічку. Ті стрічки, що в неділю були на молодій, різали, щоб усім вистачило, та кріпили жінкам до хусток, чоловікам – до піджаків. «Хто веде молоду у понеділок снідять, оті ленти всі розійдуться, бо ними значать оцей причет увесь» [8]. Так процесія рухалася селом, ішли за сонцем. Погостювавши, поверталися назад іншою дорогою. Намагалися, щоб зворотній шлях пролягав повз церкву, біля якої зупинялися, аби молоді зробили три поклони до святого місця. Тут на плечі й голову молодої навішували подарунки для свекрів. «На молоду кидали хустку, сорочку чоловічу. Вона так і йде захиштанана» [8]. Прийшовши до хати, проводили обряд «стріляння молодої»: саджали молодих за стіл, дружок брав «підньом» [рогач. – С. 3.] і починав прицілюватися до молодої, бахкати по стінах, вдаючи, що дуже непросто приловчитись та зняти з неї подарунки. Так чинили доти, поки не підносили дружку хустку, тоді справа рухалася швидше: бажаний подарунок, врешті, потрапляв до рук свекрухи. Інший дружок брався до справи з такими самим жартами, поки сорочка не потрапляла до свекра.

На цьому етапі ділили коровай, обносили колосівкою та дарували молодих із записом на комині, хто що дарував. «На другий день його дядько [нареченого. – С. 3.] Ворона Грицько намалював на стіні гвоздком пасіку, щоб невістка помазала. Йому не дали домалювати, то він каже: “Якщо так, то й дарувать пасіки не буду”» [11]. Цього ж дня старший дружок весільних гостей разом з молодими вів до себе додому та частував, тобто весільне святкування переміщувалося в іншу хату.

Після цього наречений з боярином ішов до батьків молодої «дякувать за дочку» та приводив їх до себе. Коли вони підходили до хати, їм влаштовували перешкоди, а в хаті відбувалася ритуальна підміна та вгадування батьками доньки.

Пізно ввечері приходили подруги нареченої (дружки), обряд звався «нести снідять молодій». Під час застілля роздавали та споживали ту шишку, з якою молода ходила просить на весілля. У цей час молода була одягнена у звичайний одяг та вив'язана по-жіночому, чим у черговий раз стверджувала свій пере-

хід до стану заміжньої жінки. «Якщо дівчина незаміжня, то торочковий платок зав'язувала за шиєю, якщо вже жінка, то кінці вели вище на уші і на тім'ї зав'язували та завертали так, що виходив горбик» [8].

Вівторкові обрядодії передбачали гуляння презви, молотіння жита, ритуальне рядження, показ молодій грані, биття пакола, у разі одруження останньої дитини – катання батьків. Цими днями також влаштовували складщину курми, ряжанкою, хлібом, горілкою.

У середу вранці молоді йшли до колодязя. «Молодий бере чарку, графинчик і йдуть з молодою до колодязя, щоб знала, куди по воду йти. Хто з людей підходить, молодий частує, знакомить із молодою. Молода перший тиждень виходить до колодязя тільки з покритою головою. Ранше не ходили голомозими» [8].

У четвер могли прийти найближчі родичі та подивитись, чи вміє молода білити. Їх частували. У хаті вже було прибрано: стіни, комин, сволок помазані, долівка притрушена свіжим сіном. Завершувався весільний ритуал «рідною неділею».

Отже, аналіз весільної обрядовості с. Положаї в цілому підтверджує традиційну структуру дійства та відповідає загальноукраїнській традиції, про що свідчать і публікації в часопису «Киевская старина». Проте із часом обряд зазнав змін, що виявилися у спрощенні і послабленні магічної функції, трансформації характеру дійств з ритуального в ігровий, віджили певні його елементи, втратили смислове навантаження деякі обрядодії. Окрім того, представлений матеріал переконливо доводить, що для с. Положаї на Переяславщині загалом було властивим широке розмаїття локальних форм побутування весільних актів, які тією чи іншою мірою проявляються дотепер, якщо не в структурі обряду, то в пам'яті людей.

Література

1. Годліна Л. О., Зубер С. М. Традиційні елементи народного весілля та їх збереження у весільному обряді переселенців з Київського та Чернігівського Полісся (Переяславщина, друга пол. ХХ – поч. ХХІ ст.) // Минуле і сучасне Волині й Полісся: роде наш красний. – Луцьк : Пульс, 2007. – Вип. 24. Матеріали Третьої Волинської обласної наук.-етнографічної конф. – С. 38–42.

2. *Г. В.* Малорусская свадьба в Корницком приходе Константиновского уезда Седлецкой губернии // Киевская старина. – 1886. – № 10. – С. 369–372.
3. *Г-ко В.* Сто семь лет южно-русской этнографии // Киевская старина. – 1884. – № 3. – С. 505–507.
4. *Грукач Н. В.* Барви українського весілля (перезаславська замальовка) // Українська народна естетика / М. І. Жам, Ю. Г. Легенький, М. І. Сікорський. – К. : ДАЛПУ, 1996. – С. 179–189.
5. *Зубер С. М.* Весільний обряд Правобережної Переяславщини (30-ті – поч. 70-х рр. ХХ ст.) // PEREYASLAVICA. Наукові записки НІЕЗ «Переяслав» : зб. наук. статей. – 2009. – Вип. 3 (5). – С. 135–145.
6. *Кушнір В., Петрова Н.* Традиційна весільна обрядовість українців Одещини. 20–80-ті рр. ХХ ст. – О., – 2008.
7. Записала С. Зубер 03.03.2011 від Євдокії Ничипорівни Вакуленко, 1918 р. н., мешканки с. Положаї.
8. Записала С. Зубер 29.01.2011 р. від Ганни Михайлівни Гасик, 1948 р. н., уродженки с. Положаї.
9. Записала С. Зубер 25.11.2011 р. від Ганни Михайлівни Доброгорської, 1968 р. н., уродженки с. Положаї.
10. Записала С. Зубер 03.03.2011 р. від Ганни Іллівни Коркач, 1930 р. н., мешканки с. Положаї.
11. Записала С. Зубер 04.02.2011 р. від Любові Олександрівни Романко, 1939 р. н., уродженки с. Положаї.
12. Записала С. Зубер 09.08.2011 р. від Уляни Галактіонівни Сидоренко, 1926 р. н., уродженки с. Положаї.
13. Записала С. Зубер 22.11.2011 р. від Віри Іванівни Степанківської, 1952 р. н., мешканки с. Положаї.
14. Записала С. Зубер 22.11.2011 р. від Любові Макарівни Шамардак, 1922 р. н., мешканки с. Положаї.
15. Записала С. Зубер 22.11.2011 р. від Оксани Юхимівни Якименко, 1928 р. н., мешканки с. Положаї.
16. *Нємєц В.* Обрядовість післявесільного циклу на Волині: співвідношення традицій та інновацій (друга пол. ХІХ – ХХ ст.) // Народна культура України: традиції і сучасність. Матеріали Міжнародної наукової конференції. – К. : Задруга, 2010. – С. 431–438.
17. *Николайчик Ф.* Новые свадебные малорусские песни в общем ходе свадебного действия // Киевская старина. – 1883. – № 2. – С. 366–400.
18. *Сорокин Г. Н.* Свадьбы и свадебные песни у малороссов и великороссов м. Дмитровки Александрийского уезда (Херсонской губ.) // Киевская старина. – 1890. – № 9. – С. 193–200.
19. *Стрижевский И.* Свадьба в деревне // Киевская старина. – 1896. – № 3. – С. 289–308.
20. *Сумцов Н. Ф.* Культурные переживания // Киевская старина. – 1889. – № 11. – С. 281–327.
21. *Якименко І. П.* Положаї крізь віки (нарис). – К. : Аванпост-прим, 2011.